

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-9-73-35>

УДК 811.111:801.663

Бойченко М.К.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ АГРЕСІЇ В СУЧАСНОМУ АМЕРИКАНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню лінгвальних особливостей вираження агресії в американському політичному дискурсі. На основі розгляду мовностилістичної специфіки політичного дискурсу та явища мовленнєвої агресії у роботі запропоновано узагальнену класифікацію системи мовних засобів, що взаємодіють під час вияву комунікативної агресії у зазначеному типі дискурсу. Процес вияву мовленнєвої агресії в політичному дискурсі ілюструється автором шляхом лінгвостилістичного аналізу промови американського президента Д. Трампа на 73 засіданні Генасамблеї ООН, що дозволило автору здійснити розгляд явища мовленнєвої агресії як певного сценарію дій політика та правильно проінтерпретувати його мовленнєву поведінку.

Ключові слова: мовленнєва агресія, політичний дискурс, мовні засоби, політична комунікація, мовленнєва поведінка.

Boichenko Mariia

National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

VERBAL MEANS REALISING AGGRESSION IN A MODERN AMERICAN POLITICAL DISCOURSE

Summary. The article is concerned with the study of the linguistic means expressing aggression in American political discourse. The author provides the overview of the problem related to the absence of a unified definition of "aggression" and its role in a political discourse. The linguistic characteristics of the aforementioned type of discourse are analysed, putting an emphasis on aggressiveness as one of its main features. Having analysed current classifications of the linguistic means expressing aggression, the author comes to conclusion that no comprehensive enough categorization has been formulated. Consequently, on the basis of the overviewed linguistic and stylistic features of political discourse, phenomenon of verbal aggression and classifications the article suggests a combined one to be basic to the research. The means expressing aggression in the suggested classification falls into two groups: linguistic and discursive means. The aforementioned verbal means are analysed on a number of linguistic levels, namely phono-, lexoci- and syntactic-semantic levels. The process of manifestation of aggression in political discourse is exemplified by the D. Trump's speech at 73rd session of the U.N. General Assembly suggest that aggression in American political discourse is expressed by specific verbal means on all linguistic levels (phono-, lexoci- and syntactic-semantic levels), including discursive means. These means are conditioned by specific environment of American political culture, social and media norms. The results allow the author to formulate comprehensive classification of linguistic means expressing aggression in American political discourse considering its unique characteristics. The aforementioned classification is aimed at facilitation of communication of all political discourse subjects. The research investigates verbal aggression as a certain scenario of a politician's actions providing interpretation of the politician's linguistic behavior.

Keywords: verbal aggression, political discourse, linguistic means, political communication, linguistic behavior.

Постановка проблеми. У колі загальних проблем сучасного мовознавства проблема оптимізації комунікативної взаємодії індивідів в некооперативних умовах спілкування, зокрема під час вияву співрозмовниками мовленнєвої агресії, набуває особливої актуальності. При цьому важливим стає дослідження комунікативно-прагматичних аспектів мовного вираження агресії у контексті політичного дискурсу, що дає можливість аналізу явища мовленнєвої агресії як певного сценарію дій політика та дозволяє правильно інтерпретувати його мовленнєву поведінку. Крім того, вивчення агресії у політичному дискурсі набуває особливого значення через низку соціально-економічних і політичних подій у світі, пов'язаних, у першу чергу, із зародженням та активізацією терористичних групвань, що вимагає вироблення чітких дипломатичних норм спілкування та розробки засобів

реагування на агресію. Зважаючи на сучасний стан міжнародних відносин та враховуючи активну участь США у багатьох подіях на світовій політичній арені, вивчення специфіки мовленнєвого вираження агресії саме в площині американського політичного дискурсу є нагальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед найбільш відомих і вагомих наукових напрацювань і теорій, на які спираються аналітики дискурсу і комунікації, виокремлюють працю Дж. Доларда «Фрустрація і агресія» [1939] та біхейвіористські концепції 1960-х рр. (Е. Бусс, 1961; Е. Бандура, 1973). На сучасному етапі комунікативно-прагматичні властивості агресії розглядали А.Т. Воронцова, В.І. Жельвіс, Ю.В. Щербініна, К.Ф. Седов. Різні аспекти явища агресії у політичному дискурсі досліджувалися в роботах О.А. Ейсфельд, О.Л. Міхальнової, О.І. Шейгал.

Незважаючи на ґрунтовний науковий доробок з цієї проблематики, сучасні лінгвістичні дослідження не містять узагальненої класифікації мовних засобів вираження агресії в американському політичному дискурсі, необхідної для коректної оцінки та інтерпретації мовленнєвої поведінки політика.

Тому **метою** цієї праці є встановлення системи мовних засобів вираження агресії в англійському американському політичному дискурсі шляхом мовностилістичного аналізу тексту промови 45-го Президента США Д. Трампа на 73 засіданні Генасамблеї ООН.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зв'язок між мовою і політикою очевидний, оскільки не один політичний режим не може існувати без комунікативної взаємодії. Мова потрібна політикам для того, щоб інформувати, давати вказівки, проводити законодавчі акти, здійснювати вплив на аудиторію тощо. Як наголошується у праці [9, с. 15], специфіка політики полягає в її переважно дискурсивному характері, позаяк більшість політичних дій є за своєю природою мовленнєвими діями. При цьому зазначається [10, с. 185], що політичний дискурс як складова політичної комунікації характеризується високою частотністю конфліктогенності, виявом якої є мовленнєва агресія.

Слід зазначити, що агресія як об'єкт міждисциплінарних досліджень досі не має уніфікованого та загальноприйнятого визначення через багатоаспектність і неосяжність самого явища. У межах започаткованого нами дослідження вважаємо за доцільне трактувати мовленнєву агресію як комунікативну дію, вмотивовану конкретними прагматичними намірами мовця та спрямовану на зниження соціального статусу співрозмовника, його підкорення та здійснення негативного емоційного впливу.

Акцентуємо увагу на тому, що політичний дискурс належить до інституціонального виду спілкування, проте відрізняється від інших видів інституціонального спілкування тим, що адресат комунікації у переважній більшості випадків масовий, рідше груповий, і ще рідше – індивідуальний [9, с. 60–61]. Така форма спілкування зумовлює актуалізацію політичного дискурсу за рахунок певного семіотичного поля, яке зазвичай визначають як мову політики. До зазначеної мови входять спеціалізовані знаки – і вербальні (політичні терміни, антропоніми тощо), і невербальні (різні політичні символи), а також неспеціалізовані знаки, що початково номінативно не орієнтовані на цю сферу спілкування, проте внаслідок стійкого функціонування у ній здобувають свою змістову специфіку (це, зокрема, стосується особових займенників) [8, с. 31]. До відмінних ознак політичного дискурсу відносять [7, с. 55] також його конвенційність (конвенційні семантичні структури), ідеологічність та інтертекстуальність.

Проте американський політичний дискурс має свої особливості, зумовлені політичною системою та соціальними чинниками США. Розвиток і функціонування сучасного американського політичного дискурсу значною мірою відбувається під впливом ЗМІ. У Сполучених Штатах завдяки взаємодії певних соціальних, економічних і політичних чинників сформувався сучасний інститут президентства, складовою частиною якого став

політичний дискурс. Серед ознак сучасного американського політичного дискурсу О.С. Фоменко [8] виокремлює його розвиток у тісному зв'язку зі ЗМІ, наявність президентської риторики як невід'ємної його складової, ціннісну орієнтацію на дотримання принципу політичної коректності, посилену увагу до проблеми прав жінок та положення етнічних меншин тощо. Фактично аудиторія має справу не безпосередньо з політиком, а з його іміджем, у створенні якого поряд з іміджмейкерами беруть участь і ЗМІ [8, с. 7]. Саме тому вияв агресії в американському політичному дискурсі доцільно вивчати, на нашу думку, безпосередньо на матеріалі промов президентів США.

Відомо, що агресія є однією з диференційних ознак політичного дискурсу як складової політичної комунікації [6]. При цьому в політичному мовленні вербальна агресія спрямована, переважно, на «нейтралізацію» опонента та зниження його політичного статусу.

За результатами аналізу наявних класифікацій вербальних засобів вираження агресії ми дійшли висновку, що загальної уніфікованої систематизації цих засобів наразі не сформовано. Зважаючи на це, у подальшому дослідженні ми спиратимемося на узагальнену класифікацію мовних засобів вираження агресії, обґрунтовану нами за результатами опрацювання низки джерел [1; 2; 3; 5].

Так, С.М. Єніколопов об'єднує засоби вираження агресії у дві укрупнені групи: лінгвістичні й дискурсивні [2, с. 284]. Перша група лексичних засобів реалізації мовленнєвої агресії охоплює лексичні одиниці, що виражають негативну оцінку. Слід зауважити, що ці засоби можуть мати пряме значення негативної оцінки або набувати його під впливом метафоричного контексту [2, с. 284].

На фонетичному рівні автори виокремлюють ряд звуків, що асоціюються з елементами номінативного поля «агресія»: звук «р» / «г» викликає відчуття небезпеки, «з» і «ж» реалізують зв'язок з явищами, які породжують у слухача одночасно фізичне й емоційне роздратування; звуки «ж» і «з» співвідносяться з деренчливим звуком чи свистячим шумом і в своїй семантиці містять елементи немилословності й одноманітності, що викликає у реципієнта роздратування; звуки «ш» і «ф» слугують ідентифікатором відрази і зневаги; звуки «т» і «г» передають конотацію гніву й роздратування; звуки «с», «ш» і «о» відчуття сприймаються як погрозові і породжують відчуття страху [3, с. 67].

До групи лексико-семантичних засобів вираження агресії науковці зараховують негативно-зabarвлені експресивні лексеми, перформативні дієслова, що вказують на ту чи іншу стратегію або тактику мовця [2, с. 17]; інвективну [3, с. 284] та обсценну (ненормативну) лексику [5, с. 45], стилістично знижену лексику [5, с. 41], образливі прізвиська, дістемізми, жаргонна лексику, арготизми; стилістично марковані лексичні форми; оказіоналізми; агресивні порівняння й метафори [2, с. 17]; деякі лексичні і фразеологічні одиниці, нейтральні за своїм значенням, що за певних умов можуть стати засобом вираження вербальної агресії; вживання певних мовних маркерів [2, с. 17]; невмотивоване використання іншомовних елементів; ксенофобізми [3, с. 77] тощо.

Окрім фоно- та лексико-семантичних засобів вираження агресії в комунікації, виокремлюють також такі синтактико-семантичні індикатори агресивних мовленнєвих стратегій і тактик: питальні речення, характерні для вираження докору, прохання, натяку, обурення [2, с. 17]; спонукальні речення, типові для стратегії маніпуляції, тактик переконання і докору [2, с. 18]; прості речення, що є показником тактик образи і переривання контакту [там само]; деякі різновиди складних речень, які використовуються для реалізації певних мовленнєвих тактик (наприклад, тактика погрози маркується складно-сурядними реченнями із умовними підрядними) [там само]; зворотній порядок слів-індикаторів тактик конфронтаційної стратегії мовленнєвої поведінки [2, с. 18]; використання синтаксичних повторів [3, с. 80] і т. ін. Наступну групу вербальних засобів вираження агресії складають дискурсивні засоби: вживання гри слів, каламбуру, які опосередковано виражають образу, приниження [3, с. 285]; тенденційне використання негативної інформації [там само]; інтертекстуальність [3, с. 286]; порушення логіки [3, с. 286]; мовна демагогія [3, с. 287]. Викладене свідчить, що враження агресії у процесі комунікації відбувається шляхом комплексної прагматично цілеспрямованої взаємодії мовних засобів на фоно-, лексико- та синтактико-семантичному рівнях, вибір яких залежить від певних тактик і стратегій, визначених конкретною комунікативною ситуацією.

З урахуванням викладеного вище та за результатами аналізу промови Д. Трампа на 73 засіданні Генасамблеї ООН, нами було виокремлено й узагальнено такі мовні засоби вираження явища агресії, характерні для американського політичного дискурсу:

На фонетичному рівні для промов Д. Трампа типовим є вживання низки звуків, що асоціюються з елементами семантичного поля «агресія»:

1) /r/: ...control, and domination...; ...a new center to target terrorist financing; ...to address the brutal regime...; the corrupt dictatorship in Iran; ... destroying criminal gangs;... Yemen's horrible, horrific civil war [11];

2) «z»: ... their leaders have embezzled..., seized valuable portions of the economy [11];

3) «g»: We reject the ideology of globalism [11];

4) «j»: shielding egregious human rights abusers while bashing America [11];

5) «g»: ...the region's [regime's] agenda of aggression and expansion;...; ruthless gangs, and the flow of deadly drugs [11].

Серед звуків, які традиційно передають семантику погрози і викликають у реципієнтів відчуття страху, нами було зареєстровано частотну реалізацію «s» і «o»: bloodthirsty killers; ruthless gangs; Socialism's thirst for power; "Death to America"; missiles... and slaughter in Syria [11].

Ураховуючи спрямованість промов Д.Трампа на масового адресата та їхнє поширення, здебільшого, за рахунок ЗМІ, для них характерними є такі лексико-семантичні засоби вираження агресії [4, с. 15]:

1) використання перформативних дієслів, що вказують на ту чи іншу стратегію або тактику: ...they just killed us; ...people coming in and destroying their country; Gulf countries opened a

new center to target terrorist financing;... taking more responsibility for fighting terrorism;... some countries abused their openness to [...] manipulate their currencies [11];

2) інвективна лексика, яка об'єднує висловлення, спрямовані на приниження соціального, морального чи інтелектуального статусу адресата, його риси характеру, зовнішність, вади, сферу діяльності тощо [5, с. 132]:

а) стилістично знижена лексика, яка у деяких комунікативних ситуаціях слугує для вираження імпліцитної агресії, коли мовець хоче замаскувати, без відкритої образи виразити своє негативне ставлення: I think it's one of the dumbest deals I've ever seen, one of the dumbest, in terms of a deal; OPEC and OPEC nations, are [...] ripping off the rest of the world [11];

б) образливі прізвиська. У досліджуваній промові цей засіб відсутній, проте його можна проілюструвати одним із найбільш відомих випадків образливих прізвиськ у сучасному соціально-політичному просторі, а саме "Pocahontas", яке Дональд Трамп винайшов та активно використовує, коли говорить про Елізабет Воррен, представницю Демократичної партії. Вона оголосила своє індіанське походження під час виборів до Сенату у 2012 р., проте не змогла довести цю заяву фактичними доказами;

с) дисфемізми, так само як і евфемізми, використовуються з метою здійснення маніпулятивного впливу на адресата за рахунок висловлення різко негативної оцінки або створення особливої експресії: ruthless gangs; the bloodthirsty killers known as ISIS [11];

3) так звані агресивні порівняння й метафори, що можуть виступати маркерами тактики докору, образи тощо: We will continue to work [...] to deny radical Islamic terrorists [...] any means of infiltrating our borders;...solution to the humanitarian crisis in Syria must also include a strategy to address the brutal regime that has fueled and financed it [11];

4) лексичні і фразеологічні одиниці, які, зазвичай нейтральні за своїм значенням, за певних умов стають засобом вираження вербальної агресії. За результатами аналізу промов Д. Трампа виявлено, що найбільш дієвим засобом вираження агресії є займенники (особові й присвійні), які виражають опозицію «свої-чужі», а також певні лексичні одиниці, що слугують реалізації цієї стратегії: We want them to stop raising prices, we want them to start lowering prices...; Here in the Western Hemisphere, we are committed to maintaining our independence from the encroachment of expansionist foreign powers [11];

5) уживання службових частин мови. У промові президент активно використовується заперечні частки "not" для вираження його ультимативної позиції: The United States will not be taken advantage of...; We will not allow our workers to be victimized...; we will not be held hostage to old dogmas [11].

Серед синтактико-семантичних індикаторів агресивних мовленнєвих стратегій і тактик Д. Трампа виокремлюємо такі:

1) прості речення, що слугують засобом реалізації категоричності у вираженні негативного ставлення до співрозмовника: The United States will not be taken advantage of any longer [11];

2) складносурядні речення з умовними підрядними, вживані для реалізації тактики погрози та ультиматуму: *We withdrew from the Human Rights Council, and we will not return until real reform is enacted...; Germany will become totally dependent on Russian energy if it does not immediately change course* [11];

3) використання синтаксичних повторів, що мають підсилюючий характер у вияві агресивного ставлення до співрозмовника [3, с. 80]: *As far as America is concerned, the ICC has no jurisdiction, no legitimacy, and no authority* [11].

Наступну групу засобів вираження агресії складають **дискурсивні маркери**, агресивний потенціал яких пов'язаний з відхиленням від прийнятих норм успішного спілкування, світоглядними знаннями учасників комунікативного акту, проблемами адекватного тлумачення слів тощо [2, с. 284]. У досліджуваній промові такі дискурсивні маркери слугують для вираження непрямої прихованої мовленнєвої агресії:

1) подання негативної інформації: *Illegal immigration funds criminal networks, ruthless gangs, and the flow of deadly drugs. Illegal immigration exploits vulnerable populations, hurts hardworking citizens, and has produced a vicious cycle of crime, violence, and poverty* [11];

2) звернення до інтертекстуальності – вживання прецедентних імен, які для певних представників суспільства, що мають ці знання, пов'язані з конкретними емоціями й оцінками: *We cannot allow the world's leading sponsor of terrorism to possess the planet's most dangerous weapons. We cannot allow a regime that chants "Death to America," [Д. Трамп говорить про Іран] and that*

threatens Israel with annihilation, to possess the means to deliver a nuclear warhead to any city on Earth. Just can't do it [11].

Висновки та пропозиції. Узагальнюючи результати аналізу промови Д. Трампа, ми набуваємо підстав констатувати, що мовні засоби набувають здатності передавати конкретну прагматичну інтенцію агресії мовця за рахунок їхньої комплексної взаємодії на фонетичному, лексико-семантичному й синтактико-семантичному рівнях.

Найбільш частотними вербальними засобами, що виражають агресію у промовах американських політиків на лексико-семантичному рівні, є перформативні дієслова на позначення певних тактик та оцінні інвективні лексичні одиниці. Серед синтактико-семантичних засобів у цьому типі дискурсу переважають прості та складносурядні речення, зокрема з підрядними умови для вираження ультиматумів і непрямих погроз, а також синтаксичні повтори для підкреслення агресивної позиції мовця. Ураховуючи специфіку публічних промов політичних діячів, на дискурсивному рівні переважають використання негативної інформації та звернення до інтертекстуальності.

Подальші дослідження та аналіз мовних засобів вираження агресії в сучасному американському політичному дискурсі, що є одним із провідних у світових ЗМІ і міжнародних відносинах, дозволять створити уніфіковану класифікацію таких засобів та обґрунтувати механізм їхньої взаємодії для вироблення чітких дипломатичних норм спілкування й пошуку шляхів коректного реагування на агресію.

Список літератури:

1. Гулакова И.И. Коммуникативные стратегии и тактики речевого поведения в конфликтной ситуации общения : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : 10.02.01, 10.02. Орел, 2004. 20 с.
2. Еникополов С.Н., Кузнецова Ю.М., Чудова Н.В. Агрессия в обыденной жизни. Москва : Политическая энциклопедия, 2014. 494 с.
3. Комалова Л.Р. Типология мультилингвальной вербализации эмоционального состояния «агрессия»: на материале разноразностных данных корпусной лингвистики : дисс. докт. филол. наук : 10.02.21, 10.02. Москва, 2016. 348 с.
4. Копчак М.М. Инвективная лексика адресации та ситуативність мовленнєвої поведінки в англійськомовному тексті та дискурсі постмодерну. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна*. 2015. Вип. 53. С. 132–135.
5. Петрова Н.Е., Рабиурская Л.В. Язык современных СМИ: средства речевой агрессии : учеб. пособие. Москва : Флинта : Наука, 2011. 160 с.
6. Пустовар Е.А. Коммуникативная агрессия в политическом дискурсе. URL: <https://labipt.com/communicative-aggression-in-political-discourse/>
7. Филинский А.А. Критический анализ политического дискурса предвыборных кампаний 1999-2000 гг. : дис. канд. філ. наук : 10.02.19. Тверь, 2002. 144 с.
8. Фоменко О.С. Лингвистичний аналіз сучасного політичного дискурсу США (90-ті роки ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.04 «германські мови». Київ, 1998. 21 с.
9. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса : дис. докт. філ. наук : 10.02.01, 10.02. Волгоград, 2000. 440 с.
10. Эйфельд Е.А. Нейтрализация речевой агрессии как элемента политического дискурса. *Вестник ВолГУ. Серия 9*. 2012. № 10. С. 185–186.

Ілюстративні джерела:

1. Trump's speech to the UN General Assembly. URL: <https://www.vox.com/2018/9/25/17901082/trump-un-2018-speech-full-text>

References:

1. Gulakova, I.I. (2004). *Kommunikativnyie strategii s taktiki rechevogo povedeniia v konfliktnoi situatsii obshcheniia* [Communicative strategies and tactics of verbal behavior in conflict communicative situations]. Oryol : Oryol State University. (in Russian)
2. Yenikoplov, S.N., Kuznetsova, Yu.M., & Chudiva, N.V. (2014). *Agressiia v obydennoi zhyzni* [Aggression in everyday life]. Moscow : Politicheskaia Entsyclopediia. (in Russian)

3. Komalova, L.R. (2016). *Tipologiiia multilingualnoi verbalizatsii emotsyonalnog sotoyaniya "agressiia": na materialye raznosistemnyh dannyh korpusnoy lingvistiki* [Typology of multilingual verbalization of emotional state "aggression": case study of corpus linguistics multi-system data]. Moscow : Moscow State Linguistic University. (in Russian)
4. Kopchak, M.M. (2015). Invektyvna leksyka adresatsii ta sytuatyvnist movlennievoyi povedinky v anhliiskomovnomu teksti ta dyskursi postmodernu [Inveictive vocabulary of addressing and situationality of verbal behavior in English-language texts and discourse of postmodern]. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University: Philology Series*, vol. 33, pp. 132–135. (in Ukrainian)
5. Petrova, N.Ye., & Ratsyburskaya, L.V. (2011). *Yazyk sovremennyh SMI: sredstva rechevoi aggressii* [Language of modern media: verbal aggression means]. Moscow : Flinta, Nauka. (in Russian)
6. Pustovar, Ye.A. (2014). *Kommunikativniia agressiia v politicheskome diskursie* [Communicative aggression in political discourse]. Available at: <https://labipt.com/communicative-aggression-in-political-discourse/> (accessed 29.09.2019). (in Russian)
7. Filinsky, A.A. (2012). *Kriticheckii analiz politicheskogo diskursa predvybornykh campanii 1999-2000* [Critical analysis of political discourse of election campaigns in 1999-2000]. Tver : Tver State University. (in Russian)
8. Fomenko, O.S. (1998). *Linhvistychnyi analiz cuchasnoho politichnoho diskursu SShA (90 roky XX stolittia)* [Linguistic analysis of USA modern political discourse (1990s)]. Kyiv : Taras Shevchenko National University of Kyiv. (in Ukrainian)
9. Sheigal, Ye.I. (2000). *Semiotika politicheskogo diskursa* [Political discourse semiotics]. Volgograd :Volgograd State Pedagogical University. (in Russian)
10. Eisfeld, Ye.A. (2012). Neitralizatsiia rechevoi agressii kak eliementa politicheskoho diskursa [Neitralistion of verbal aggression as an element of political discourse]. *Science Journal of Volgograd State University*, vol. 9, no 10, pp. 185–186. (in Russian)